

KRONIKK

NS-barna og togna

107448

I gamle dagar slutta krigane når dei slutta. Ikkje så for NS-familiane og etterkomarane deira sidan Tysklands kapitulasjon i 1945. For dei er Noregs krig enno ikkje slutt. Temaet for den vesle boka «Gutten fra Gimle. Et NS-barns beretning» (Aschehoug) av Eystein Eggen, er den sjølv-pålagde togna i desse miljøa gjennom snart eit halvt hundre år. Stor-Noreg trong ein nasjonalsvikar å skulde på for egne forsømingar for 9. april og okkupasjonen.

Quisling og den vesle flokken hans stod lagleg til for denne rolla. Slik slapp alle på «rett side» å ta oppgjeret med seg sjølv, vi slo oss på vårt bryst og triumferte med Roosevelt, «Look to Norway!» Snart veks vi heilt inn i himmelen, no vi skal feire 50-årsminnet om at «seier'n er vår!»

Ikkje-tema

Eggen, fødd i Quislings bustad GIMLE i 1944, hugsar ikkje krigen. Likevel har samanbrottet, og NS' skuld vore med han helle livet. Paradokset er berre at NS samstundes har vore eit ikkje-tema, som har blitt til manges ulukke. Som sigøynar har dei vore på evig vandrang. Og gjorde dei det sjølv ikkje kjent at dei var landssvikarar, slik Stor-Noreg definerte dei, gjorde andre det. Då Eystein fekk sin første kjæraste, Marit, fekk Marits mor vite om Eysteins bakgrunn. Kusina til mora var nemleg sosialkurator og kjende att eit bilete av Eystein på Marits skrivebord. «Da ble det slutt».

Slik florete angiveriet og folkeedomstolen i vårt kvite fedreland. Men du finn lite om det i historiebøkene. Elles er det ikkje måte på!

Eggen vesle bok handlar djupast sett om korleis NS-folk, og etterkommarane i fleire ledd heldt hemmeleg fortida. «Taushetens arv» som han så treffsikkert definerer det. «Embret fortalte aldri sine barn om NS... Jevnaldringen min, Gudmund, fikk vite...det av eldre søsken da han var godt over 20 år. Helge Fjogstad skrev alt om sin oppvekst unntatt at han var NS-barn».

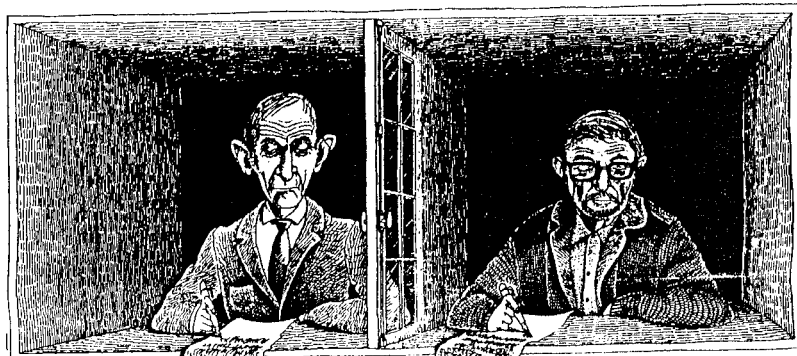
Harald Ofstad skreiv «store verk om nazismens forakt for svakhet, uten å nevne at hans egen far hadde vært politiinspektør og NS».

Attar andre endra namn for å få ein betre sjansje, ikkje minst for etterslekta.

NS-døtrene, generaliserer Eggen, har blitt ståande i ein ufullbyrda pubertet. Ei kjend kvinne frå TV-skjermen trur kanskje framleis at Jesus var NS, som då mor og far sat inne. Då ho var elleve, var ho «den evige dame, passe sky, passe tekkelig». Det var som «om hun hadde levd sine somme for lenge, lenge siden».

På helse laus

Mange av mødrene flokka seg omkring Marie Hamsun, leiar

og stridskvinna som stod rank og sterk etter at Maria Quisling og Olga Bjøner hadde sklidt med i apatiens skyggeland..

Marie Hamsun protesterte mot at etterkrigs-generasjonane av NS blei lært opp til å ringeakte foreldra og besteforeldra, slik dei blei framstilt som fienden, landssvikarar og alt som gale var.

Slikt skaper konfliktar i barnesinnet som går på helse og karakteren laus. Kva gjeld mannlige NS-etterkrigs-generasjonar, seier Eggen, har mange, under militærtenteste i forsvaret, meint at dei tenestgjorde i fiendens hær.

Store bondeslektar sentralt i denne vesle boka, som til dømes begge foreldreslektene. Faren Egil, filologistudent sidan 1936, kom frå Tolga, mor Liv, frå Ålen i Sør-Trøndelag. Båe stader stod NS sterkt. I foreldremiljøet stod redsla for den gudlause kommunismen sentralt; dei feira Olsok, drog til Stiklestad, barna las Snorre og ikkje Donald, var fiendslege til det framande frå Hollywood – vel ein ei omskriving for verdsjødedommen – og Sovjet. Vår norske eigenart sat i høgsetet, blei hegna om. I mønnsåsen på kårstova i Tolga, dit Liv og Eystein søkte tilflukt då dei blei jaga frå Gimle, var årstallet 1697 skåre inn. Tolga-lensmannen var det som konstaterer alle NS i Tolga, ville buskapen styrte på båsen..

Namn går att

Tilsvarande var det i Ålen, «en bygd hvor Arbeiderpartiet hadde eneveldig makt». Berre Valle i Setesdalen var meir NS enn Tolga. I dalbotnen låg Rike-gardane, der kvar fjerde person over 14 år var medlem.

Eit anna fenomen er namn som går att. Holm Holmsen t.d. i Enebakk på 1600-talet, gav namn til mange seinare NS, mellom andre til leiaren i Aurskog. Der i bygda var folket på 35 av 45 gardar på meir enn 200 mål NS. Etterkommarar

Alle på «rett side» under andre verdenskrigen slapp å ta oppgjeret med seg sjølv. Vi slo oss på vårt bryst og triumferte med Roosevelt, «Look to Norway!» Snart veks vi heilt inn i himmelen, no vi skal feire 50-årsminnet om at «seier'n er vår!», skriv Svein Blindheim i denne kronikken som kringar boka «Gutten fra Gimle. Et NS-barns beretning» av Eystein Eggen.

stående applaus.

Og avisa Gudbrandsdølen får truleg igjen sanne under den av Gro maktfastsette røystedatoen kommande november kor feil bladet tok etter krigen då det trudde at bondearistokratiet for alltid kunne ha tapt si makt.

Men bondearistokratiet er sjølv sagt ikkje synonymt med storbønder, slik ein elles får inntrykk av frå ja-hald. Vi får elles vite at hjemmefronterere, og barn av hjemmefronterere, og at målet var å «bevare flest mulig småbruk».

Erling Bjørnson frå Aulestad, stortingsrepresentant frå Bondepartiet, gjekk til NS i motvilje mot «den engelskvennlige shipping og det moderne bysamfunn». Broren Bjørn tona ikkje flagg denne gong, sjølv om han var pro-tysk førre gong. Gift med ei tysk jødinne som han var, tok han seg i staden over til Sverige.

Dommane

«Da far kom hjem fra fengsel», blei milepæl for mange NS-barn. Ikkje så for Brit, som var både NS-barn og tyskarunge. Dei hadde det aller verst, noko bokmeldaren kan underkrive. Som offiser i okkupasjonsmakta i Tyskland hugsar eg

med gru kva mange «tyskartøser» frå Trøndelag og Nord-Noreg, som vitja slektingar i bataljonen, kunne fortelje. Det store tapåret (1945) slutta elles med at elleve blei dømda til døden i Nürnberg, les vi, og like mange i Trondheim, som seier alt om proporsjonane i hemnoppgeret. Det er vi samde i.

Boka fortel om slike som vandra inn og ut ved psykiatriske institusjonar. Forfattaren mor var ei. Vidare om frontkjemparar o.a. som tok sitt eige liv.

Siggen til dømes. I si tid var han den einaste i Skijegerbataljonen «uten hår på piken». Etter eit par halvliterar fornya han gjerne faneideen og sette på seg Jernkorset – for han (1971) tok sitt eige liv. Det var dei i Kompani Linge som gjorde det same. Kvifor veit vi ikkje alltid. Men det kan ha samanheng med «likvideringar».

Drapet på Fiane

Vi vel å avslutte med ei likvidering som vekte undring og oppsikt i Milorg-krinsar den gong. Boka fortel om drapet på Knut Knutson Fiane, og hevdar at «gjerningsmennene var Jens Chr. Hauge og senere generaldirektør Stokke i NSB, og at årsaken var at mannen (Fiane) jobbet i Telegrafverket og kjente for mye til kongens forbindelse med England».

Av statskalenderen for 1940 skjønar eg at juristen (og aynorskmannen, Fiane og Stokke må ha kjent kvarandre godt, då begge blei tilsette som kontorsjefar i telegrafstyret i 1939. Frå annan historielitteratur veit vi at professor i historie ved Sorbonne, Francois Kersaudy hevdar at «det framleis er mykje vi ikkje veit om denne mysteriøse mannen (Haakon 7) og at den som får tilgjenge til arkiva vedrørende han, vil kunne skrive ei heilt ny historiefremstilling (om forspillet til 9. april, «samrøret» med Storbritannia osv.)

Kan det vere den slags løyn-dommar Fiane kjende til? Eller gjeld den engelske lova også i Noreg aty «The King can do no wrong»? Dei ansvarlege – og slik kjem kanskje Hauge inn som øvste Milorg-leiar – har vel sine grunnar. Men få dei på bordet! Har det ikkje vore lova heilt opp i Stortinget at «likvideringane» under krigen skal bli gjort greie for? Eg rettar det spørsmålet til vise-president Grimstad, han som endeleg har søgt for at Stay Behind, politisk overvaking m. m. skal granskast, og som kjenner til skuldningane i hove «likvideringa» av Knut Knutson Fiane.

Nok kan vi spørje om det er meining i å ta opp slikt, så lenge etterpå? Svaret er vilkårslaust ja. Historiskrivning etter «utvalsmetoden» er dess-utan udemokratisk – om demokratiet alltid er det beste då, og historie er det ikkje.

Svein Blindheim